

ЎЗМУ ХАБАРЛАРИ

ВЕСТНИК НУУЗ

АСТА NUUZ

МИРЗО УЛУГБЕК НОМИДАГИ ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ
УНИВЕРСИТЕТИ ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ

**ЖУРНАЛ
1997
ЙИЛДАН
ЧИҚА
БОШЛАГАН**

**2019
1/2**

**Ижтимоий-
гуманитар
фанлар
туркуми**

Бош муҳаррир:

А.Р. МАРАХИМОВ – т.ф.д., профессор.

Бош муҳаррир ўринбосари:

Ғ.И. БОТИРОВ – ф-м.ф., (PhD)

Тахрир хайъати:

Сагдуллаев А.С. – т.ф.д., проф.

Аширов А.А. – т.ф.д., проф.

Баллиева Р. – т.ф.д., проф.

Маликов А.М. – т.ф.д., проф.

Юсупова Д.Ю. – т.ф.д., проф.

Муртазаева Р.Х. – т.ф.д., проф.

Мўминов А.Г. – с.ф.д., проф.

Ганиева М.Х. – соц.ф.д., проф.

Мадаева Ш.О. – ф.ф.д., проф.

Мухаммедова Д.Г. – псих.ф.д.

Рўзиев Р.Ж. – с.ф.д., проф.

Тўхтаев Х.П. – ф.ф.н., доц.

Болтабоев Х. – фил.ф.д., проф.

Маматов А. – фил.ф.д., проф.

Сиддикова И.А. – фил.ф.д., проф.

Джумабаева Ж.Ш. – фил.ф.д., проф.

Ширинова Р.Х. – фил.ф.д., проф.

Масъул котиб: **З. МАЖИД**

ТОШКЕНТ – 2019

МУНДАРИЖА

Тарих

Бабабеков А. XX аср Сангзор-Зомин минтақаси аҳолисининг қорвачилиги: анъана ва новациялар.....	1
Мачин Г. Нуриддин Акрамович Мухитдинов – завершение карьеры государственного деятеля (штрихи к политическому портрету).....	9
Назаров А. Ўрта Осиё илмий жамияти фаолияти (ЎЗМАНинг и-591 фонди асосида).....	21
Насиров О.Н. XIX аср охири ва XX аср бошларида Туркистонда кредит, ссуда-омонат ва матлубот ширкатлари тарихи.....	25
Олтибоев А. Ўзбекистон ва Қозоғистон республикалари ҳамкорлигининг ҳуқуқий асослари.....	30
Раматуллаев М. Энергетическая и транспортная сфера – важные направления сотрудничества Исламской республики Пакистан со странами Центральной Азии.....	33
Рахимов К., Норқобилов Т. Бронза даври аҳолисининг оловга топиниш ўчоқлари.....	39
Рахматов М. Фарғона областида 1921-1923 йилларда бўлган очарчилик ва унинг кучайиши.....	43
Ўтанов Х. Бухоро хонлиги мудофаа тизимида Кеш воҳаси мудофаа иншоотларининг ўрни (XVI-XIX асрлар).....	47
Холматов Т. Сурхондарё вилояти тарихий-географик ёдгорликларида илмий туризмни ривожлантириш масалаларига доир.....	51
Юлдашев С. Талос жангининг Фарғонага таъсири.....	56

Фалсафа

Айтибоев М. Демократия ва демократик таракқиёт ижтимоий-фалсафий муаммо сифатида.....	60
Айтимбетов Н. Физика фанидан кўргазмалар ва электрон воситалар асосида лаборатория машғулотларини ташкил этиш технологияси.....	64
Акбарова С. Визуаллаштириш қобилияти ва уни таъхис қилиш методикаси.....	70
Араббаева Д., Узakov И. Оила барқарорлигига ижтимоий-психологик мослашув жараёнининг таъсири.....	76
Ахмедова Ш. Малака ошириш жараёнида таълим сифатини оширишнинг интерфаол методлари – тингловчиларнинг мустақил ижодий тафаккурини ривожлантирувчи восита сифатида.....	81
Ахмедов Б., Байматова У. Инновацион ривожланиш – тизимлар ривожланиши гаровидир.....	84
Балтабаев Ж. Малакавий педагогик амалиёт даврида интерфаол ўқитиш усуллари жорий этиш.....	90
Бўтаев У. Миллий манфаатлар тушунчасига доир айрим концептуал қарашлар.....	95
Жониев Ф., Қўлошева Ф. Замонавий педагог-олимлар асарларида модернизациявий аксиологик таълим-тарбия масалаларининг қўйилиши.....	99
Зантов Э. Ўзбекистон тарихий таракқиёт давларида етимликнинг социал ҳолиси сифатида илмий ўрганилиши.....	105
Каримова Г. Ахлоқий инкилобнинг иқтисодий асослари.....	109
Култаев К. Қиммат фанини ўқитишда дидактик ўйинли технологиялардан фойдаланиш.....	113
Курбанова А. Таълимни ахборотлаштириш ва бўлажак санъат ва маданият ходимларининг касбий компетентлигини ривожлантиришнинг ўзаро алоқадорлиги.....	118
Мамутова Г. Бўлажак математика ўқитувчисининг ахборот-коммуникатив компетентлигини ривожлантиришнинг дидактик хусусиятлари.....	122
Набиева З. Этнопсихология – халқ руҳиятини ўрганиш.....	127
Нажмиддинова Ё. Запрограммированная вспомогательная компьютерная система – как информационно-образовательная среда в обучении инженеров-техников.....	131
Отабаев А. Марказий Осиёда давлатчилик ва сиёсий институтлар фаолиятига онд Ўрта асрлардаги таълимотлар ҳамда илмий қарашлар ривож.....	135
Санакулов А. Ёшларни ахборот таҳдидларидан асраш омиллари.....	139
Саттаров А. Мобил технологияларни олий таълим муассасалари ўқув жараёнида қўллаш.....	143
Сирлиев Б. Ходимларни профайлинг методи бўйича билимларини оширишнинг амалий аҳамияти.....	148
Солиев И. Қисқа масофага югурувчи талаба-спортчиларнинг функционал тайёргарлик даражасини шакллантириш.....	156
Султанов У. Узок масофаларга югурувчиларда функционал тайёргарлик даражасини шакллантириш динамикаси.....	161
Тўраева М. Значение письма и письменной речи при овладении устно-речевым общением на иностранном языке.....	165
Тургунов А. Логика предмет философии.....	170
Узокова Ш. Характеристика основных видов чтения для обучения ВУЗах.....	176
Умаралиева М. Таълим-тарбия жараёнида компетенциявий ёндашув асосида ташкил этишнинг педагогик шарт-шароитлари.....	181
Холмуродов Д. Касбий таълим принципларига асосланган ўқитишнинг методик тизимини ишлаб чиқиш.....	186
Худайбердиев С. Электрон ўқув қўлланмаларининг таълим сифатини оширишдаги ўрни.....	190
Худайбердиева Х. Ўзбекистонда миллатлараро тотувликни таъминлашда санъат асарларининг фалсафий моҳияти.....	194
Yunusova G. Word Press tizimida "Statistik fizika" faniga sayt yaratish va qo'llash metodikasi.....	200

Шоира АХМЕДОВА,

*Андижон вилояти ХТХ ҚТМОХМ Аниқ ва табиий фанлар методикаси кафедраси катта ўқитувчиси.
E-mail: shoira.ahmedova66@mail.ru*

INTERACTIVE METHODS TO IMPROVE THE QUALITY OF EDUCATION IN THE LEARNING PROCESS AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF INDEPENDENT CREATIVE THINKING OF STUDENTS

Abstract

This article highlights the methods of applying advanced teaching technologies and active methods in the education and training system, is aimed at creative thinking of specialists, independent decision-making, development of the ability to acquire new knowledge, giving students ideas aimed at developing the ability of independent creative thinking, encouraging the exchange of views, optimizing and expanding the volume of information and creating opportunities for innovation.

Key words: creativity, think creatively, develop, innovation, globalization, intellectual, quality of education, specialist, cognitiveness, innovation, interactive, think independently.

ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ СЛУШАТЕЛЕЙ

Аннотация

Эта статья освещает методы применения передовых технологий обучения и активные методы в системе образования и повышения квалификации, направлено на творческое мышление специалистов, самостоятельное принятие решений, развитие способностей получения новых знаний, подачу слушателям идей, направленных на развитие способностей самостоятельного творческого мышления, побуждение обмена мнениями, оптимизацию и расширение объема информации и создание возможности для инноваций.

Ключевые слова: творчество, творчески мыслить, развивать, инновация, глобализация, интеллектуальный, качество образования, специалист, когнитивность, новаторство, интерактив, мыслить независимо.

МАЛАКА ОШИРИШ ЖАРАЁНИДА ТАЪЛИМ СИФАТНИ ОШИРИШНИНГ ИНТЕРФАОЛ МЕТОДЛАРИ – ТИНГЛОВЧИЛАРНИНГ МУСТАҚИЛ ИЖОДИЙ ТАФАККУРИНИ РИВОЖЛАНТИРУВЧИ ВОСИТА СИФАТИДА

Аннотация

Ушбу мақола малака ошириш тизими таълим жараёнига замонавий ўқитиш технологиялари ва фаол методларни қўллаш, мутахассисларнинг ижодий фикрлаш, мустақил қарор қабул қилиш, янги билимларни эгаллаш қobiliятини ривожлантиришга эришиш, тингловчиларни мустақил ижодий фикрлаш қobiliятини ривожлантириш учун дарс жараёнида уларга ғоялар бериш, мушоҳада қилишга ундаш, мавжуд усуллар ичида энг мақбулдини танлаш, ахборотлар қўламини кенгайтириш ва янгилик киритишга имкониятлар яратишга қаратилган.

Калит сўзлар: ижодийлик, ижодий фикрлаш, ривожлантириш, инновация, глобаллашув, интеллектуал, таълим сифати, мутахассис, когнитив, новаторлик, интерфаол, мустақил фикрлаш.

КИРИШ. Ҳар қандай жамиятнинг келажаги унинг таълим тизимининг қай даражада ривожланганлиги билан белгиланади. Бугунги кунда мамлакатимизда инновацияга йўналтирилган иктисодиётнинг ривожлантириш йўлини босиб ўтаётган бир вақтда таълим тизимида ҳам бир қатор ислохотлар олиб борилмоқда. Айниқса, бугунги кунда қандай соҳа бўлмасин, юқори билим кўникмага эга бўлган, махсулотларнинг янги турларини яратиш ва замонавий технологияларни қўллай оладиган, жаҳондаги глобаллашув жараёнлари ва компаниялар ўртасидаги рақобатбардош товарларни яратишда фаол иштирок этадиган ёшларни тарбиялаш орқали

инновацияга йўналтирилган иктисодиётнинг ривожлантириш учун муҳим интеллектуал омил яратиш долзарб масалалардан бири бўлиб ҳисобланмоқда.

Барчамизга маълумки, Президентимиз Ш. Мирзиёев томонидан 2017 йилнинг 7 февралда ПФ-4947-сон Фармон қабул қилинди. Фармоннинг IV банди "Ижтимоий соҳани ривожлантиришнинг устувор йўналишлари" деб номланиб, бунда "Таълим ва фан соҳасининг ривожлантириш" га оид алоҳида параграф келтирилиши бежизга эмас.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки юртимизда кейинги йилларда таълим ва фан соҳасининг ривожлантиришга оид таълим тизимини изчил

ривожлантириш борасида кенг қўлданли ислохотлар амалга оширилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 июндаги "Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чоратадбирлар тўғрисида" ги қарори таълим тизимидаги ислохотларнинг мантикий давоми, ўз вақтида қабул қилинган муҳим ҳужжат бўлди.

Ахборотлашган жамиятда инновацияга йўналтирилган иктисодиётни мамлакатимизда ривожлантириш учун сифатли таълим хизматларига, меҳнат бозорининг замонавий эҳтиёжларига мос юқори малакали кадрлар тайёрлаш сиёсатини амалга оширишга, замонавий таълим муассасаларини қуриш ва уларни замонавий талаблар даражасида жиҳозлашга, таълим муассасаларининг тармоғини кенгайтириш, умумий ўрта таълим сифатини тубдан ошириш, болаларни спорт билан оммавий тарзда шуғулланишга, битирувчиларни иш берувчиларнинг эҳтиёжларидан келиб чиқиб мутахассисликларни тайёрлашга, таълим ва ўқитиш сифатини баҳолашнинг халқаро стандартларини жорий этиш асосида таълим сифати ҳамда самарадорлигини оширишга, жамиятнинг равнақи йўлида илмий-тадқиқот ва инновация фаолиятини рағбатлантириш, илмий ва инновацион ютуқларини амалиётга жорий этишнинг самарали механизмларини яратишга, иктисослаштирилган илмий-экспериментал лабораториялар, юқори технология марказлари ва технопаркларни ташкил этишга алоҳида эътиборнинг қаратилишига зарурат пайдо бўлди.

Юртимизда инновацияга йўналтирилган иктисодиётни бундай ривожланиш босқичига кўтариш учун юртимизда ёшларда илмий дунёқараш, меҳнатга ижодий муносабатни таркиб топштириш, юқсак меҳнат интизоми ва маданиятини шакллантириш вазифалари белгилаб берилган.

Малака ошириш тизими таълим жараёнига замонавий ўқитиш технологиялари ва фаол методларни қўллаш орқалигина мутахассисларнинг ижодий фикрлаш, мустақил қарор қабул қилиш, янги билимларни эгаллаш қобилиятини ривожлантиришга эришиш мумкин. Тингловчиларни мустақил ижодий фикрлаш қобилиятини ривожлантириш учун дарс жараёнида уларни гоёлар бериш, мушоҳада қилишга ундаш, мавжуд усуллар ичида энг маъбулини танлаш, ахборотлар қўламини кенгайтириш ва янгилик киритишга имкониятлар яратиш муҳим. Бу эса малака ошириш тизими таълим жараёнини ташкил этишда инновацион педагогик технологияларни қўллашни тақозо этади. Умумқасбий ва мутахассислик фанларини ўқитишда инновацион, интерфаол технологияларга асосланган таълим, анъанавий таълимга қараганда самарали эканлиги ўз тасдиғини топмоқда. Ҳар қандай ижод турини ижодий тафаккурсиз тасаввур этиб бўлмайди. Ижодий тафаккурни эвристика (лотинча

«Evriska» — топишман, кашф қилашман) тадқиқ этади. Эвристика ижодий фаолият ва ижодий жараёнини ташкил этиш усуллари ва қонуниятлари билан шуғулланади. Эвристиканинг илдизи қадимги юнон фалсафасига бориб тақалади. Қадимдан юнон олимлари, кейинроқ бизнинг мутафаккир аждодларимиз ҳам инсонларни тафаккур қилишга, ижодкорликка ҳамда яратувчиликка ундаганлар. Эвристика психология, олий нерв фаолияти физиологияси, кибернетика каби фанлар билан яқин алоқада бўлган фан тармоғидир.

Юзага келган муайян саволнинг жавобини инсон ўзи қидириб топса, қўйилган вазифаларни ўзи ҳал қилса, унинг онгида янги ҳукмлар ва тушунчалар пайдо бўлса, бундай ҳолларда ижодий тафаккур намоён бўла бошлайди.

Ижодий жараёнда сифат жиҳатидан янги моддий ёки маънавий қадрият яратилади. Инсон фаолиятида биологик ва ижтимоий эҳтиёжлар сабабли турли савол ва муаммолар пайдо бўлаверади, фаолият жараёнининг ўзида бизда янги саволлар туғилади ҳамда янги вазифалар қўйилади. Инсон хайвондан фарқли ўларок моддий дунёни ҳар доим ўзгартриб, такомиллаштириб боради. Натижада истеъдодли одамлар томонидан турли ихтиро ва кашфиётлар қилинади. Инсон ижоднинг қайси турида меҳнат қилмасин, ундан ижодий тафаккурни ишлатиш талаб этилади.

Ижодий тафаккур мураккаб ақлий жараён ҳисобланиб, у бир неча босқичлардан иборат. Ижодий тафаккурда қўйилган савол кетидан шу саволнинг мураккаблигига қараб, дастлаб вазифа инфодаланади, сўнгра вазифани, масалани ечиш жараёни, яъни қўйилган саволларга жавоб қидириш жараёни бошланади.

Қайсики мамлакатда истеъдодли, фидойи ҳамда ижодкор фуқаролар қанчалик кўп бўлса, ўша ерда ижтимоий-иктисодий тараққиёт кўзга ташланади. Келажакни ўйлаган давлат ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида ижодий фаолиятга кенг йўл очиб беради. Республикаимизда ижодкорларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ишларининг йўлга қўйилганлиги муҳим аҳамиятга эгадир.

Аммо малака ошириш курслари таълим тизимида ўқитишнинг интерфаол усуллари қўллашда унинг самарадорлигини ошириш мақсадида фаннинг моҳиятидан келиб чиқиб тингловчиларни гуруҳларга ажратиш, уларни берилган материаллар базасини ўзлаштириш даражасига қараб таълим услублари қўллаш зарур.

Айниқса, информатика фанларини ўқитишда таълим тизимида ишлатиладиган барча услубларни фаннинг моҳиятидан келиб чиқиб танлаб олиб ва ундан бугунги кун талабидан келиб чиқиб мустақил фикрлайдиган тингловчиларни тарбиялашда, қўйилган муаммони аниқ ечимини ечиш борасидаги инновацион гоёларга асосланган фикрлар билан қуролланган кадрларни тарбиялашда фойдаланиш мумкин.

Информатика фанларини ўқитиш борасида аниқ ечимини кутиб турган муаммоларга дуч келамиз. Бунда таълим тизимидаги интерфаол *когнитив*, *фасилитация*, *актив* *ҳужум*, *брейнсторминг*, *брейнрайтинг* каби услублардан фойдаланилса ва ҳар дарс машғулоти якунида *фидбек* (қарши таъсир) саволлар анкетаси ёки оғзаки мустаҳкамловчи саволлар билан мавзунинг моҳиятини тингловчилар онгига сингдириш орқали тингловчиларнинг мустақил ижодий тафаккурини ривожлантиришга ва уларни бугунги куннинг етакчи мутахассиси сифатида тарбиялаш мумкин.

Юқорида келтириб ўтилган дарс услубларининг кичкача маъноларини ёритиб ўтсак, улар *когнитив* (cognito-лотинча сўз бўлиб, "билиш", "билиш" маъносини англатади) -энг аввало, талаба (ёки ўқувчи) ларнинг тафаккурини шакллантиришга йўналтирилган у ёки бу шаклда жамoa муҳокамасини ташкил этиш билан боғлиқ бўлган услубдир.

Фасилитация (инглизча facilitate-осонлаштириш) - гуруҳ ишнини ташкил этиш, кўпинча аниқ, ҳақиқий, амалий топшириқлар билан боғлиқ, аниқ қарор қабул қилиш бўйича муҳокама, фаолиятнинг ҳақиқий режасини ишлаб чиқиш, ҳақиқий, мижозоли манфаатларни мувофиқлаштиришга мўлжалланган.

Актив ҳужум услубида бевосита жамoa бўлиб "фикрлар ҳужуми" олиб бориш. Бунда мумкин қалар қатта миқдордаги ғоялар йиғилади. Талабалар бир хил фикрлашдан холи бўлиб, ижодий вазифаларини енгитиш жараёнида дастлаб пайдо бўлган фикрларини енгади.

Брейнсторминг (инглизча brain-миа, storming-ҳужум, бўрон, қаттиқ ҳаяжон) услубида "Мияни ҳаяжонга солиш" ёки "Жамoавий ижодий фикрлаш" деб тушунилади. Бунда гуруҳ кичик гуруҳларга ажратилиб, эркин мулоқотмунозара ўтказиш жараёнида кўйилган масала ўз ечимини топиши учун янги новаторлик ғоялари шакллантирилиши учун шароит яратилади.

Брейнрайтинг бу услуб брейносторминг услубига мос бўлиб, унда барча ғоя ва фикрлар ёзма баён этилади.

Юқорида келтирилган инновацион таълим технологияларини дарс жараёнида фойдаланишда тингловчиларнинг ҳар томонлама билими, кўникмасидан ташқари унинг ўз ғоя ва фикрларини баён этишга уяладиган ёки қийналадиган тингловчилар брейнрайтинг усулида қулайлик яратилса, брейносторминг услубида талабалар эркин-мулоқот мунозара давомида кўйилган масала асосида янги новаторлик ғоя ва фикрлари шаклланади. Айтилган таклиф ва ғоя, фикрлар муҳокама ҳам, танқид ҳам қилинмайди. Тўпланган ғоя ва фикрлар асосида умумий фикр шаклланади ва муаммо ўз ечимини топади. Муаммонинг ечимининг охириги ҳулосасини мутахассис-экспертлар баҳолаб беради.

ХУЛОСА. Малака ошириш тизими таълим сифатини оширишда интерфаол услублардан самарали фойдаланиш орқали тингловчиларни мустақил ижодий тафаккурини ривожлантиришга эришилади ва натижада тингловчиларда таълим-тарбия жараёнини мақбул қуришга, тингловчиларда ҳур фикрлиқ, билимга чанқоклик, Ватанга содиқлик, инсонпарварлик туйғуларини шакллантиришга ижобий таъсир кўрсатади.

Дарс жараёнида фан ва мавзунинг хусусиятдан фойдаланиб, интерфаол методлардан дарс жараёнида самарали фойдаланиб тингловчиларни мустақил фикрлашга ўргатиш орқали таълим сифатини оширишга эришиш мумкин. Интерфаол методларни таълим жараёнига қўллаш орқали тингловчиларнинг билиш имкониятлари, ижодий қобилиятлари ва амалий кўникмалари ривожланади ва у тингловчиларнинг мустақил ижодий тафаккурини ривожлантирувчи дастак сифатида амал қилади. Методларнинг турли туманлиги тингловчиларнинг мутахассислиги учун муҳим бўлган мустақил фикрлаш, изланиш, танлаш, таҳлил қилиш, қарор қабул қилиш қобилиятларини ривожлантиришга қаратилган.

АДАБИЁТЛАР

1. Ишмухаммедов Р., Абдукодилов А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар. – Т.: Истеълод, 2008. –180 б.
2. Results of the socio-economic development of the Republic of Uzbekistan in the first 9 months of 2016. (2016 October 21).
3. Xalq so'zi. № 208 (6643). 130 Ghozibekov D.G. (2002).
4. Financing problems of investments. Doctoral dissertation. – Т. Р. 33.
5. Дежкина И.П., Поташева Г.А. Инновационный потенциал хозяйственной системы и его оценка (методы формирования и оценки). Учеб. пособие. – М.: ИНФРА-М, 2012. –122 с.